

Nasilje

Sažetak

Rad je posvećen izučavanju problematike nasilja. Posebna pozornost posvećena je njegovu definiranju, etiologiji i posljedicama. Predstavljani su najznačajniji pristupi izučavanju ove pojave kao što su: instinktivističke teorije, teorije koje agresiju objašnjavaju reakcijom na određenu situaciju, teorije socijalnog učenja, kognitivne i biološke teorije. Također su predstavljani i opisani oblici nasilja koje se, prema definiciji WHO dijeli na nasilje prema samome sebi, međuljudsko nasilje i kolektivno nasilje.

Nakon cjelovitog predstavljanja, definiranja, teorijskog određenja i tipologije nasilja, posebno se predstavlja i analizira nasilje u partnerskim vezama i nad starijim osobama, budući da je ono vezano za partnerske i obiteljske probleme. U nastavku se daje i pregled mogućnosti reakcije društva u smislu regulacije i kontrole nasilja, što se najbolje očituje kroz zakonodavstvo pa je ovdje dan konkretan odgovor zakonodavnog sustava u BiH kao najbliži primjer.

U zaključku se sumiraju rasprave i otvaraju nove perspektive viđenja i istraživanja nasilja i s njima u vezi i nova definicija nasilja prema kojoj je nasilje svako ponašanje kojim se namjerno ili nenamjerno nanosi šteta nekoj osobi ili skupini prema kojoj je usmjereno, ali i njenim/njihovim bližnjima, neposredno tijekom takvog djelovanja ili naknadno, a takvim ga je doživio bilo tko od aktera.

Ključne riječi: nasilje, nasilje u partnerskim vezama, nasilje nad starijim osobama, odgovor zakonodavstva na nasilje

Violence

Summary

The work is dedicated to studying of the violence problem. Special attention is paid to its definition, etiology and consequences. The most important approaches to this phenomenon are presented such as: Instinctual theories, theories explaining the aggression as the reaction to a particular situation, the theory of social learning, cognitive and biological theories. The forms of violence are also presented and described which, according to the WHO definition, divide into violence to oneself, interpersonal violence and collective violence. After a complete presentation, definition, theoretical definitions and typologies of violence, the violence in partner relationships and towards the elderly is particularly shown and analyzed, since it is related to the partner and family problems. An overview of the possible society reactions through regulation and control of violence, best reflected in the legislation is given here, as well as specific answer from legal system in Bosnia and Herzegovina as the closest example.

The conclusion summarizes debates and opens up new perspectives of viewing and researching violence as well as its new definition, where violence is seen as any behavior intentionally or unintentionally harmful to any person or group to which it is directed, also to a fellow men, directly during such action or afterwards, if it has been experienced as such by any of the actors.

Key words: *violence, violence in partner relationships, violence against the elderly, the legislation response to violence*

Uvod

Definiranje nasilja

Nasilje se kao društvena pojava tumači na vrlo različite načine, pa tako postoje, njegova različita teorijska shvaćanja i sukladne definicije. Postojalo je oduvijek i uvijek je, kao i danas, jako rašireno u društvu. Ono je karakteristika mnogih inteligentnih vrsta i prisutno svugdje gdje se ova bića trude dominirati nad drugima. Otac psihoanalize, S. Freud smatra da agresivnost ima biološku osnovu, a svoju je teoriju agresivnosti razvio na tezi o destruktivnom nagonu koji posjeduju sva živa bića. Agresivnost je rasterećenje kojemu je cilj smanjiti napetost organizma. (Balić, Divanović, Ricijaš, 2001). Još početkom prošlog stoljeća Adler, prema Žarković Palijan (2004) definira nasilje kao svako ponašanje kojemu je cilj nanošenje štete drugoj osobi, a opisujući ga navješćuje i njegovu etiologiju - kako je ono manifestacija „volje za moći“ urođene svakom pripadniku ljudske vrste. Očituje se u potrebi za realizacijom osjećaja „nadređenosti i muškosti“, za što je potrebna agresija. Nasilje je namjerno korištenje fizičke snage i moći prijetnjom ili akcijom prema samome sebi, prema drugoj osobi, ili prema grupi ljudi ili čitavoj zajednici, što bi moglo rezultirati ili rezultira ozljedom, smrću, psihološkim posljedicama, nerazvijenošću ili deprivacijom (WHO, 2002). Cifrić (2000) navodi kako je nasilje jedno od značajnih naslijeđa ljudske kulture, što se tijekom povijesti pojavljuje u različitim oblicima, a reproducira socijalizacijskim mehanizmima. Samo je pitanje je li nasilje posljedica ljudske agresivnosti ili destruktivnosti kulture, jer su u povijesti kultura uočljiva razdoblja barbariziranja kulture i civiliziranja nasilja, pa se nasilje doimlje kao supstancijalni dio ljudske kulture, a njegovi oblici povijesno zadani. Žužul (1989) u kontekstu psihologijskog znanstvenog istraživanja ove pojave definira agresiju kao svaku reakciju, fizičku ili verbalnu, izvedenu s namjerom da se nekomu drugome nanese šteta ili ozljeda bilo koje vrste, bez obzira je li ta namjera do kraja izvedena ili ne.

Milašin i suradnici (2009) naglašavaju kako se oblici nasilja neprestano šire, a načini njegove manifestacije sve su savršeniji. Samo po sebi nasilje je složena pojava i može se promatrati kao stanje koje se u emocionalnom, akcijskom ili motivacijskom smislu izražava u prvom redu kao nagon, a zatim kao ljutnja, neprijateljstvo, srdžba i napadanje na osobu. Nasilje podrazumijeva šest faktora: namjeru da se povrijedi ili nanese šteta; intenzitet i trajanje; moć nasilnika; ranjivost žrtve; manjak podrške i posljedice (Zečević, 2010). Milašin, Vranić, Buljubašić Kuzmanić, (2009) i Friedrich Hacker (1971), smatraju da je nasilje najsnažniji oblik neverbalne komunikacije, a posebno najizraženiji oblik neverbalne komunikacije. Društvena reakcija na nasilje, zahvaljujući brojnim ženskim pokretima, najsnažnije je izražena upravo u pravcu suzbijanja nasilja nad ženama pa tako i Deklaracija UN-a o eliminaciji nasilja nad ženama iz 1993. godine definira nasilje nad ženama kao bilo kakav akt nasilja koji se temelji na rodu i spolu, a koji kao posljedicu

ima, ili je vjerojatno da će imati, fizičku, seksualnu ili psihološku štetu ili patnju u žena, uključujući prijetnje takvim radnjama, prisilu ili samovoljno lišavanje slobode, bilo u javnom ili privatnom životu. Ovoj reakciji na nasilje prethodi Pekinška deklaracija (1995) koja polazi od obitelji kao osnovne društvene skupine, ali je primarno usmjerena na nasilje nad ženama i definira nasilje u obitelji kao bilo koji čin rodno temeljenog nasilja koje rezultira, ili bi moglo rezultirati u fizičkoj, seksualnoj ili psihološkoj šteti i patnji žena, uključujući prijetnje takvim činom, prinudom ili samovoljnim lišavanjem slobode, u javnom i privatnom životu. Nasilje je namjerno korištenje fizičke snage i moći prijetnjom ili akcijom prema samome sebi, prema drugoj osobi, ili prema grupi ljudi ili čitavoj zajednici, što bi moglo rezultirati ili rezultira ozljedom, smrću, psihološkim posljedicama, nerazvijenošću ili deprivacijom (WHO, 2002). Nasilje se javlja u vrlo ranoj dobi, pri prvom kontaktu i interakciji djeteta s okolinom, bilo da je riječ o roditeljima ili drugoj djeci. (Milašin, Vranić, Buljubašić Kuzmanić, 2009). Prema Popadić (2009) važan element nasilja predstavlja namjera da se nanese šteta, a time se omogućuje razlikovanje nasilnog ponašanja od običnih nadmetanja i slučajnih povređivanja, ali ovakav pristup stvara i značajne teškoće, jer su namjere nedostupne drugima i nije moguće o njima s pouzdanošću zaključivati. Gašić-Pavišić (2004), Bronfenbrenner (2005) i Nedimović, Biro, (2011) nasilje vide kao odraz cjelokupne situacije u društvu, jer na pojavu nasilja utječu događaji u političkim, socijalnim, znanstvenim, obrazovnim i drugim strukturama nekog društva. Socijalna kompetencija se izdvaja kao jedno od najbitnijih obilježja pojedinca bez kojeg on jednostavno ne može, no njezino se razvijanje onemogućuje ukoliko je osoba izložena nekoj vrsti agresije i nasilja (Milašin, Vranić, Buljubašić Kuzmanić, 2009). Danas ta teorija skoro da i nema svojih pristalica. Prema svjetskim podacima, nasilje se naglo širi, a neki čak govore o „epidemiji nasilja u svijetu... osobito u zemljama u kojima se posljedice rata, gladi, nezaposlenosti, duboke frustracije i očaja iskaljuju na najbližim dostupnim pojedincima, a to su najslabiji članovi obitelji“ (Kaslow, 2001., prema Čudina-Obradović, Obradović, 2006). Rezultati 48 svjetskih istraživanja pokazuju kako 10% do 69% žena izjavljuju da ih je partner tjelesno zlostavljao tijekom života, oko 20% žena i 5% do 10% muškaraca izjavljuju da su bili seksualno zlostavljani tijekom djetinjstva, a pretpostavlja se da je 4% do 6% ostarjelih roditelja izloženo obiteljskom nasilju (Krug i sur., 2002., prema Čudina-Obradović, Obradović, 2006). Točne podatke o rasprostranjenosti nasilja teško je dobiti iz puno razloga, a ponajprije zbog razlike u kulturnim normama među različitim društvima i zbog prikrivanja nasilja radi tradicionalnog poštivanja privatnosti obitelji (Čudina-Obradović, Obradović, 2006).

Etiologija i posljedice nasilja

Uz brojne čimbenike u etiologiji nasilja dominantnu ulogu igraju ličnost i interakcija ličnosti sa socijalnom okolinom koja rezultira brojnim povoljnim i nepovoljnim životnim

situacijama. Za razumijevanje nasilja potrebno je svakako uzeti u obzir uzroke na razini pojedinca, razini neposredne društvene okoline, šire društvene zajednice i kulture u najširem smislu. (Čudina-Obradović, Obradović, 2006). Obitelj je temeljni čimbenik razvoja zdrave, zrele i otporne ličnosti (Mamula i sur. 2013), a tome treba dodati i neuravnotežene, neprilagođene, nezrele i neotporne prema nepovoljnim utjecajima okoline. Nasilje se odvija u narušenoj komunikaciji i interakciji nasilnika i žrtve, a kada je riječ o nasilju u obitelji nasilnik i žrtva su u međusobnoj formalnoj, kulturološkoj, socijalnoj i emocionalnoj povezanosti (Mamula i sur., 2013). Nasilje je moguće razumjeti samo ako se shvati veza koja postoji između višestrukih čimbenika (makrosocijalnih, psiholoških, psihosocijalnih i faktora povezanih sa rodnom socijalizacijom) i društvene strukture koja je stalni izvor stresa i osobnih problema. Stoga je u izučavanju ove pojave neophodan interdisciplinarni pristup, posebno sveobuhvatno istraživanje i upoznavanje fenomenologije, etiologije, posljedica te razvoja pojave i njene prevencije. (Mamula i sur., 2013). Nasilja i agresije su ekstremne socio-patološke pojave, povezane i uvjetovane brojnim čimbenicima: mentalnom zaostalošću, poremećajima emocija, nagona, motiva, unutrašnjim i vanjskim konfliktima, slabljenjem ili slomom adaptivnih snaga, smanjenom otpornošću ili izrazitom vulnerabilnošću (ranjivošću), siromaštvom, niskim socijalnim nivoom (Mamula i sur., 2013), čemu treba dodati i težnju za moći, vladanjem, promjene osobnosti, izopačeni sustav vrijednosti, onemogućavanje zadovoljavanja potreba, neispunjena očekivanja. Žrtve nasilja najčešće bivaju izolirane te se bore s problemima kao što su otuđenost, depresija i nedostatak socijalne kompetencije što znatno otežava ili potpuno onemogućuje bilo kakav daljnji socijalni kontakt (Milašin, Vranić, Buljubašić Kuzmanić, 2009) a dovodi do nemogućnosti nošenja s dnevnim poteškoćama, gubitka povjerenja u sebe, samopoštovanja, opće depriviranosti, nemogućnosti skladnog i kvalitetnog osobnog rasta i razvoja, a samim tim i nemogućnost kvalitetnog življenja i žrtve i njene obitelji, partnera i djece. Ovo predstavlja posebno složen problem jer se tako posljedice nasilja prenose ne samo na ostale članove obitelji nego i na sljedeće generacije, što je rjeđe u fokusu istraživanja od prijenosa nasilja s posla na obitelj i obrnuto.

Agresija i nasilje su socijalne pojave koje visoko korespondiraju, uzročno-posljedično su povezane s brojnim socio-patološkim pojavama: socijalnim bolestima (somatskim, duševnim, psihosomatskim); individualnim i društvenim dezorganizacijama i disfunkcijama (predbračnim, izvanbračnim i bračnim zajednicama, porodicom, školom, duhovnim institucijama, užom i širom socijalnom zajednicom), sociopatološkim pojavama (pušenjem, alkoholizmom, narkomanijom, seksualnim izopačenostima i nasiljem, agresijama – destrukcijama, ubojstvima i samoubojstvima) i kriminalitetom. (Milinović, 2011:29-40 prema Mamula i sur., 2013). Djeca koja češće doživljavaju nasilje češće su i sama nasilna prema drugoj djeci. To je podatak značajan za razumijevanje psihološkog aspekta pojave nasilja, kao i za utvrđivanje uzročno-posljedične veze između doživljenog i počinjenog nasilja (Dankić i sur., 2004). Intervencije koje

potiču sigurnu, stabilnu i nježnu povezanost djeteta s roditeljima u ranoj dobi mogu prevenirati agresivnost (WHO, 2010). Aktivnosti, uloge i relacije s drugim ljudima unutar životnih konteksta određuju razvoj pojedinca tako što širi konteksti (npr. škola, lokalna zajednica, država i sl.) uzrokuju promjene u sustavu osobe, a promjena sustava dovodi do promjene ponašanja. (Bronfenbrenner, 2005). U teoriji ekoloških sustava Bronfenbrenner (2005) zaključuje da postoji pet ekoloških sustava (biosustav, mikrosustav, mezosustav, egosustav i makrosustav) između kojih postoji složena interakcija i snažna međuovisnost te presudan utjecaj na razvoj individue. Karakterizacija agresivnosti kao ekološkog fenomena predstavlja isticanje i naglašavanje složene interakcije intraindividualnih i interindividualnih varijabli (Popadić, 2009). Nasilje nije izoliran fenomen. Na njega utječe sve što se događa u užem i širem okruženju i da bi ga se razumjelo moraju se u obzir uzeti svi aspekti njegovog nastanka, manifestiranja i perzistencije. Individualne karakteristike su pod utjecajem različitih ekoloških konteksta, kao što su škola, vršnjačke grupe, šira zajednica i sl. (Bronfenbrenner, 2005) a ključno njegovo izvoriste svakako je obitelj u svom bazičnom određenju postojanja i biološkom, psihološkom i socijalnom funkcioniranju. U teorijskim razmatranjima, kao i u prethodnim nacrtima istraživanja, može se uočiti nekoliko grupa činitelja koji se smatraju rizičnima za nasilno ponašanje: obiteljski i genetski faktori, poremećena socijalna kognicija, socio-ekonomski status obitelji, interpersonalni utjecaji, pripadnost grupama vršnjaka problematičnog ponašanja, utjecaj mas-medija i širi kulturološki faktori. (Nedimović, Biro, 2011).

Teorijski okviri izučavanja nasilja

Neke od najznačajnijih teorija nasilja su: **instinktivističke teorije**, teorije koje agresiju objašnjavaju reakcijom na određenu situaciju, teorije socijalnog učenja, kognitivne teorije i biološke teorije (Bilić, 1999).

Tako **instinktivističke teorije** ističu kako je agresivno ponašanje rezultat instinkta koji je razmjerno stabilni biološki pokretač. Unutar ove teorije postoje tri struje: 1. **Psihoanalitička struja** kojoj je glavni predstavnik Sigmund Freud. Freud (1930.; 1969) smatra kako je ljudsko ponašanje determinirano dvama osnovnim instinktima – erosom, odnosno, nagonom života te thanatosom, nagonom smrti. Ti su instinkti potpuno suprotstavljeni i između njih se vodi konstantna borba gdje prevlast thanatosa rezultira težnjom za autoagresijom dok prevlast erosa ima za posljedicu usmjeravanje agresivnosti prema drugim osobama. (Prema Bilić, 1999). Ovu teoriju podupire Gilespi te Hartman, Kriss i i Lawenstein kao i A. Freud koji također inzistiraju na biološkoj, instinktivnoj determiniranosti ljudskog ponašanja i u skladu s tim i agresivnosti kod ljudi (prema Žarković Palian, 2004). 2. **Frommova teorija agresivnosti** definira agresivnost kao svako ponašanje kojemu je cilj da se nanese šteta drugoj osobi te pritom

dijeli agresivno ponašanje na benigno i maligno. Benigna agresivnost ili agresivno ponašanje je urođena, obrambena reakcija, nužna za opstanak, dok maligna agresivnost nije određena težnjom za opstankom, biološki je štetna i za napadača i za žrtvu. (Fromm, 1984). 3. Treća struja je Lorenzova *etološka teorija agresivnosti*, u kojoj autor agresiju smatra urođenim potencijalom (Lorenz, 1966). Etološka teorija uči kako je agresija instinkt koji služi preživljavanju individue, ali istovremeno može biti i destruktivne prirode (Lorenz, 2004).

Osim instiktivističkih teorija, u 20-om stoljeću javljaju se teorije koje agresiju objašnjavaju **reakcijom na situaciju**. Dvije su vrste ovih teorija. 1. *F-A teorija agresivnosti*, čiji su glavni predstavnici Dollard i Sears koji drže da je agresija uvijek posljedica frustracije, a frustracija uvijek dovodi do agresivnosti (Dollard i sur., 1939). 2. F-a teorija hipoteze ili neobiheviistička teorija kojoj je glavni predstavnik Leonard Berkowitz i ističe da agresivno ponašanje može biti naučeno i uvjetovano, npr. podražajem iz okoline, a ne mora uvijek biti posljedica frustracije. (Berkowitz, 1962).

Treća skupina teorija je **teorija socijalnog učenja**, čiji je glavni predstavnik Albert Bandura koji smatra da se sklonost agresiji stječe posredno, oponašanjem agresivnog ponašanja i neposredno, odnosno kada se određeno agresivno ponašanje nagrađuje (Bandura, 1982). Promatranje ponašanja neke osobe inducirat će pojavljivanja takvog ponašanja kod promatrača u slučaju nagrađivanja ili do njegove redukcije u slučaju kažnjavanja (Bandura i Walters, 1963).

Značajne su i **teorije kognitivnog učenja**, čiji su glavni predstavnici Dodge i Huesman, koji smatraju da je najčešća emocionalna reakcija na bilo koju vrstu prijetnje strah, a najčešći odgovor bijeg (Dodge, 1986. i Huesman, 1988). Oni su uspjeli izraditi modele odvijanja agresivne reakcije, ali ne i jasne uzroke njene pojave. Unutar ove teorije značajan je i teorijski pravac „relativne deprivacije“, tj. percepcije pojedinca ili grupe ljudi da imaju manje nego što imaju drugi slični njima, ili manje nego što zaslužuju, što izaziva agresiju (Barker i sur., 1941., Frank, 1978., Jackson, 1981.; prema Aronson i sur., 2002).

Biološka teorija polazi od ideje da je uzrok agresivnog ponašanja neka biološko-fiziološka struktura, naprimjer uzrok djetetova agresivnog ponašanja može biti mrzovoljan i neraspoložen učitelj (Milašin i sur, 2009), ali i burne emocionalne reakcije na najmanji pokušaj njihova zaustavljanja u nekim njihovim namjerama, preusmjeravanja ili pokušaja pritiska kako bi se usmjerili poželjnim ciljevima ili ponašanjima, osobito u „ranjivoj negativističkoj fazi“, pubertetu i adolescenciji, tijekom njegova razvoja. U svojoj teoriji kognitivne disonance Festinger (1957) tvrdi da nanošenje štete drugoj osobi pokreće spoznajne procese kojima se opravdava okrutni čin, zbog doživljene kognitivne disonance.

Tipologija nasilja

U Svjetskom izvješću o nasilju i zdravlju iz 2002. godine, Svjetska zdravstvena organizacija nasilje dijeli u tri velike skupine koje se dalje granaju kako slijedi: 1. *nasilje prema samome sebi*, koje uključuje samoozljeđivanje i samoubojstvo; 2. *međuljudsko nasilje* koje se odnosi na nasilje u obitelji (nasilje nad djecom, nasilje nad partnerom i nasilje nad starijom osobom) i nasilje unutar zajednice (nasilje prema osobama koje nasilnik poznaje i nasilje prema osobama koje nasilnik ne poznaje); 3. *kolektivno nasilje* je uglavnom organizirano i usmjereno od jedne grupe prema drugoj u svrhu ostvarenja političkih, ekonomskih i socijalnih ciljeva. WHO (2002) prema prirodi nasilnog čina nasilje dijeli na: fizičko – primjena sile bez obzira je li ili nije nastupila tjelesna ozljeda (guranje, udaranje, pritiskanje, fizičko sprečavanje kretanja, gađanje predmetima, uništavanje stvari po kući i sl.; *seksualno* – bilo koji seksualni čin, pokušaj ostvarivanja seksualnog čina, neželjeni seksualni komentar i sl. i *psihičko nasilje*, odnosno primjena psihičke prisile koja je uzrokovala osjećaj straha, ugroženosti, povrede dostojanstva, verbalno nasilje, psovanje, zanemarivanje svojim sredstvima komunikacije i sl.

Prema Zečeviću (2010) nasilna ponašanja mogu se podijeliti na različite načine, s obzirom na funkciju, njihov oblik i usmjerenost. S obzirom na oblik postoje sljedeće vrste: fizičko nasilje - nasilje kojim se povređuje tijelo druge osobe. To može biti: udaranje, šutanje, guranje, davljenje, čupanje, zatvaranje i zaključavanje, otimanje i uništavanje stvari; verbalno nasilje- vrijeđanje (kada netko nekome kaže da je glup, ružan,...), ismijavanje (kada se netko nekome ruga zbog visine, težine, porijekla,...), omalovažavanje (kada netko nekome kaže da ne vrijedi,...), kada se nekoga okrivljuje za nešto što nije uradio/la, ili mu se prijeti, kada se uvredljivi sadržaji šalju putem SMS ili e-mail poruka i sl.; socijalno – kada se nekoga isključuje iz društva, ogovara, kada se drugi nagovaraju da prestanu komunicirati s nekim i sl.; seksualno nasilje - upućivanje bezobraznih komentara, dodirivanje intimnih dijelova protiv njegove/njene volje, tjeranje na seksualne odnose i sl. i psihološko nasilje - nasilje kada se upućuju prijeteći pogledi, grimase, kada se uhodi određena osoba, ili se od nje iznuđuje novac i sl. (Zečević, 2010). Ovim oblicima nasilja treba dodati i neke vidove djelovanja koja se obično ne spominju, kao što je namjerno izazivanje sablazni kod individua ili čitavih skupina osoba sa čvršćim ili drugačijim moralnim normama uz prisilu ili trenutnu nemogućnost izbjegavanja recepcije sadržaja, na različite načine i različitim sredstvima, isto tako otkrivanje dijelova tijela u mjeri i na način da kod drugih, osobito pripadnika suprotnog spola, pokreće i/ili potiče nagonske seksualne reakcije koje su nedopuštene s obzirom na svjetonazor, kontekst, relacije, dob, društveni, radni i drugi hijerarhijski položaj aktera.

Nasilje s obzirom na funkciju dijeli se prema Zečeviću (2010) na: instrumentalno (kojim se želi nešto dobiti) i neprijateljsko (kojim se drugome želi nanijeti bol, ili ga ozlijediti). Ovdje treba dodati i djelovanje usmjereno ostvarenju legitimnih prava (na

život, slobodu, zadovoljavanje bazičnih potreba) nasilnim sredstvima. Ovo potiče i na razmišljanje i raspravu o „dopuštenom“ i „nedopuštenom“ nasilju, odnosno sredstvima postizanja nekog cilja što u određenom dijelu kanonizira i u svijetu prihvaćeno ratno pravo.

S obzirom na način počinjenja Zečević (2010) dijeli nasilje na direktno (ono koje se usmjerava direktno na osobu ili osobe kojima se želi nanijeti bol i na stvari koje se želi uništiti ili oštetiti) i indirektno (usmjereno je prema supstituiranim ciljevima). Nedimović, Biro, (2011) navode da nasilje može biti pasivno, u vidu zanemarivanja, i aktivno, u vidu fizičkog, psihološkog ili seksualnog zlostavljanja različitog intenziteta. Kada se namjerno uskraćuju zadovoljavanje bazičnih potreba za hranom, smještajem, odjećom, pažnjom, ljubavlju, nadzorom i sličnim potrebama, riječ je o zanemarivanju i zlostavljanju. Psihičko zlostavljanje je često uvod u fizičko, ili je njegov pratilac (Nedimović, Biro, 2011, 41). Seksualno nasilje se odnosi na seksualne ucjene, prinude, silovanja, slanje bezobraznih videa, sms-ova ili e-mail-ova žrtvi i sl. Šteta nanescena žrtvi ili ozljede mogu biti tjelesne, psihičke i socijalne. Tjelesne ozljede, zbog kojih žrtve posebno pate, su teške tjelesne ozljede do invaliditeta i usmrćenja. Dosadašnja praksa pokazala je da su osim prethodno navedenih tjelesnih ozljeda, mnogo teže psihičke ozljede žrtve koje za posljedicu imaju depresiju i strah; regresivno ponašanje i ponašanje na vlastitu štetu (povlačenje u sebe ili odavanje drogama i alkoholu); kognitivne poremećaje (samoprecacivanje, gubitak povjerenja) i samoubojstvo. (Državna strategija za borbu protiv nasilja nad djecom, 2007).

Nasilje u partnerskim vezama

Problem nasilja u partnerskim vezama prepoznat je tek 70-ih godina prošloga stoljeća i tek tada se pojavljuju prva istraživanja. Žrtve su najčešće opisivali Walker i ostali kao „battered women“, a muškarce počinitelje nasilja nazivali su „batterers“ (Sesar, Dodaj, 2014). Istraživanja su pokazala da se nasilje ne događa samo između bračnih partnera, nego i među partnerima u izvanbračnim zajednicama, kao i da je pojava nasilja česta i u adolescentskim vezama, a posebno je iznenađujuća činjenica da spolno zlostavljanje i druge oblike zlostavljanja jako često čine osobe s kojima su žrtve u bliskim partnerskim ili emocionalnim vezama, a ne samo nepoznate osobe kako se ranije smatralo (Tjaden, Thoennes, 1998., prema Sesar, Dodaj). Prema trima velikim istraživanjima provedenim u SAD-u i Kanadi nasilje u vezama je česta pojava, točnije između 22,5% i 39,1% mladića, te 37,8% i 43,6% djevojaka počinilo je neki oblik nasilja u vezi (Marcus, 2007). Trećina američkog nacionalnog uzorka heteroseksualnih adolescenata je doživjela neki oblik nasilja u vezi, a 12% ih je doživjelo fizičko nasilje (Halpern i sur., 2001. prema Ajduković, Löw, Sušac, 2011). Veliko međunarodno istraživanje na više od 13 000 studenata u 32 zemlje pokazalo je da je gotovo 1/3 djevojaka i isto toliko mladića fizički napalo partnera

ili partnericu u prethodnih godinu dana (Straus, 2007., prema Ajduković, Löw, Sušac, 2011). Smith i suradnici (2003) navode da je poseban problem što osobe, a posebno djevojke u adolescenciji koje dožive nasilje s partnerom, imaju znatno veći rizik da budu ponovo viktimizirane u studentskoj dobi, uključujući i seksualno nasilje (prema Ajduković, Löw, Sušac, 2011). Archer (2000) je u svom istraživanju tipa metaanaliza provedenom na 82 studije zasebno analizirao tjelesno nasilje kao čin agresije, a zasebno tjelesno nasilje kao zlostavljanje s vidljivim posljedicama. Na temelju navedene raščlambe ustanovio je da su nasilnici u braku podjednako i žene i muševci, čak nešto češće žene nego muševci, dok žene češće osjećaju posljedice muževa nasilja, što znači da su žene češće nasilnici u obitelji, a muševci su češće zlostavljači, odnosno da su posljedice muškog, posebno fizičkog nasilja vidljivije i teže (prema Čudina-Obradović, Obradović, 2006). Iako velik broj mladih barem jednom doživi nasilje u vezi, malo ih se odlučuje to s nekim podijeliti. Najčešći razlozi za to su strah, sram, neosvijestjenost, nepovjerenje te nedostatak relevantnih informacija i resursa (Hodžić, 2007). Prema izvještajima hrvatske policije može se zaključiti da su kod teških oblika fizičkog nasilja žrtve prvenstveno žene, dok je kod lakših oblika nasilje češće uzajamno. U populacijskim istraživanjima o rasprostranjenosti nasilja u partnerskim vezama općenito vrijedi da je nasilje u vezama uglavnom uzajamno i u njemu podjednako sudjeluju oba partnera, dok se u istraživanjima na kliničkim skupinama i ženama koje su korisnice skloništa za žrtve nasilja nalazi znatno manje uzajamnog nasilja. (Ajduković, Löw, Sušac, 2011). Istraživanja u Hrvatskoj (Blažeka Kokorić, 2005., Janković, 2008. i Ajduković Ručević i Šincek, 2007., prema Ajduković, Löw, Sušac, 2011) pokazala su da djevojke, prema vlastitom iskazu čine više emocionalnog, verbalnog pa i fizičkog nasilja nad mladićima u romantičnim vezama nego obrnuto, a i u istraživanju i meta analizi (Archer, 2000) se pokazalo da su djevojke češće počiniteljica nasilja, osim kada je riječ o seksualnom nasilju. Nasilje u partnerskim vezama je svrhovito i instrumentalno ponašanje, odnosno planirano ponašanje koje je počinjeno nakon razmatranja njegovih prednosti i posljedica. Obrazac nasilnog ponašanja počinitelja usmjeren je na postizanje kontrole nad žrtvom, odnosno ograničavanje slobode mišljenja i ponašanja žrtve. Žrtva je posvećena ispunjavanju potreba i zahtjeva počinitelja nasilja (Hart, Stubbling, Stuehling, prema Sesar, Dodaj 2014). U posljednjem desetljeću veliki broj empirijskih istraživanja ukazao je na postojanje različitih oblika nasilja u partnerskim vezama (Johnson, Contrasting, 2001.; Johnson MP; Holtzworth-Munroe, 2005.; Graham-Kevan, Archer, 2003.; Holtzworth-Munroe, Meehan, Herron, Rehman, Stuart, 2000.; Johnson, 2006.; Leone, Johnson, Cohan, Lloyd, 2004., prema Sesar, Dodaj, 2014). Kelly i Johnson (2008) navode sljedeće tipove partnerskog nasilja: nasilje koje karakterizira prisila i kontroliranje; nasilje kao reakcija na napad; situacijsko nasilje i nasilje potaknuto razvodom ili razdvajanjem.

Partnersko nasilje koje karakterizira prisila i kontroliranje uključuje zastrašivanje, prijetnje, izoliranje, uskraćivanje, ponižavanje, podcjenjivanje, zloporaba djece u svrhu zlostavljanja, ekonomsko zlostavljanje i metode prisile (Pence, Paymar, 1993., prema Sesar, Dodaj, 2014). Počinitelji koriste neke od navedenih oblika nasilnog ponašanja ili kombinaciju metoda za koju pretpostavljaju da će im omogućiti učinkovito kontroliranje žrtve. Nasilje kao reakcija na napad oblik je nasilnog ponašanja koji predstavlja trenutnu reakciju na napad s primarnom namjerom da se zaštititi sebe ili druge od ozljeđivanja (Miller, 2005., prema Sesar, Dodaj, 2014). *Situacijsko partnersko nasilje* je najčešći oblik partnerskog nasilja koji se događa u bračnim i izvanbračnim zajednicama. Počinitelji nasilja su u jednakoj mjeri i muškarci i žene. Događa se u određenim okolnostima ili tijekom rasprava između partnera koje prerastu u tjelesno nasilje. Jedan ili oba partnera imaju lošiju sposobnost rješavanja konfliktnih situacija i/ili poteškoće u izražavanju i konstruktivnom kanaliziranju ljutnje (Johnson, 2006.; Ellis D, Stuckless, 1996., prema Sesar, Dodaj, 2014). Situacijsko partnersko nasilje obično je slabijeg intenziteta, rjeđe se javlja nego drugi oblici nasilja, ne pojačava se tijekom vremena (Johnson, 1995). *Nasilje potaknuto razvodom ili razdvajanjem* javlja se između partnera kod kojih ranije ili u nekim drugim životnim okolnostima nije evidentirano nasilno ponašanje (Holtzworth-Munroe, Meehan, Herron, Rehman, Stuart, 2000.; Babcock, Green, Robie, 2004.; Dutton, 2007., prema Sesar, Dodaj, 2014). Nasilje potaknuto razdvajanjem ili razvodom obično bude izazvano događajima kao što su razdvajanje, javno sramoćenje, optužbe za zlostavljanje djece ili otkrivanje ljubavnika u partnerovu krevetu. Nasilno ponašanje je atipičan i ozbiljan gubitak kontrole ponašanja (ponekad opisan kao „poludio“, „pukao“...). Obično je limitirano na jednu ili dvije epizode na početku ili na kraju razdoblja razvoda. U rasponu je od umjerenih do ozbiljnih oblika nasilja, a uključuje iznenadne verbalne ili tjelesne napade, bacanje objekata na partnera, uništavanje imovine, uništavanje partnerova automobila ili automobila ljubavnika/ljubavnice kao i prijetnje oružjem. Najčešće ovakve oblike nasilja čine partneri koji su ostavljeni, šokirani situacijom razvoda. Počinitelji, muškarci i žene, obično ne negiraju svoje nasilno ponašanja i osjećaju se posramljeno zbog vlastitog nasilnog ponašanja (Kelly, Johnson, 2008). Ovakve situacije se redovito događaju kada se ostavljeni partneri iznenada moraju suočiti sa gubitkom partnera, braka obitelji i intenzivno prolaze kroz fazu neprihvatanja gubitka tijekom procesa tugovanja, a osvještavaju se završetkom ovog procesa (Janković, 2008. 113).

Nasilje nad starijim osobama

Broj starijih osoba se progresivno povećava zahvaljujući smanjenju prirodnog prirasta, poboljšanju zdravstvene zaštite, te općenito povećanju životnog standarda. Prema

procjenama, ukupna svjetska populacija starijih od 60 godina udvostručit će se s 542 milijuna u 1995. godini na otprilike 1,2 milijarde (Abuse of elderly, 2002) do 2025. godine. Zbog izrazito malih prihoda i većih zdravstvenih problema starije osobe sve su češće materijalno i medicinski nezbrinute. Vijeće Europe je 1991. godine pokrenulo sustavno istraživanje nasilja nad starijim osobama u 21 zemlji Europe i rezultati su pokazali da je nasilje nad starijima puno raširenije nego što se pretpostavljalo - 8% starijih izvrgnuto je nasilju u obitelji (Vijeće Europe, 1993., prema Rusac, 2006). Sam pojam »zlostavljanje starijih osoba« prvi put su opisali Baker i Burston u *British scientific journals* 1975. godine kao »granny battering« ili »zlostavljanje bakica« (Neno i Neno, 2005., prema Rusac, 2006), ali tek krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina istraživači su pokazali interes za to područje zlostavljanja. Nasilje nad starijima je još uvijek nedovoljno istraženo i postoje velike podjele i razlike u definiranju nasilja nad starijima, ali je prema rezultatima jasno da se, bez obzira na kulturološke, gospodarske i političke razlike, nasilje nad starijim osobama događa u svim društvima, neovisno o socioekonomskom statusu starijih koji su mu izloženi (Meeks-Sjostrom, 2004., prema Ajduković, Rusac i Ogresta, 2008). Prema internacionalnoj mreži za prevenciju zlostavljanja starijih osoba zlostavljanje starijih je pojedinačan ili ponavljajući čin ili nedostatak odgovarajućeg postupanja, koje se događa u bilo kojem odnosu očekivanja i povjerenja, a uzrokuje štetu, bol, nepriliku i/ili nevolju starijoj osobi (Abuse of elderly, 2002). WHO (2002) u svom dokumentu *World Report on Violence and Health* potvrđuju suvremeno određenje zlostavljanja starijih kako ga je dala Internacionalna mreža za prevenciju zlostavljanja. Nasilje nad starijima se može promatrati s obzirom na mjesto događanja i na način nasilnog ponašanja. Možemo govoriti i o nasilju koje stariji doživljavaju u obitelji ili instituciji koja skrbi za njih, ili u lokalnoj zajednici (Fallon, 2006., prema Ajduković, Rusac i Ogresta, 2008). Institucijsko nasilje, odnosno zlostavljanje starijih osoba u ustanovama predstavlja nedostatak socijalne sigurnosti i financijskih sredstava koji su neophodni za zadovoljavajuću kvalitetu života. Ajduković (2003) smatra da se institucijsko zlostavljanje odnosi na diskriminirajuću socijalnu, zdravstvenu i ostalu politiku i uznemirujuće postupke javnih službi. Rusac, (2006) te Charpenter M, Soulières MA., (2007., prema Rusac, Čizmin, 2011) navode da postoje velike poteškoće pri definiranju institucionalnog nasilja zbog obostranog straha starijih osoba i institucija koje se brinu o njima. Dakle, same institucije su u strahu od objavljivanja podataka radi narušavanja društvene slike o njima i smanjenja ionako niskih financijskih potpora, dok su stariji neupućeni, skloni okrivljivanju sebe samih, smatraju svoju situaciju sramotnom i u strahu su od mogućih posljedica, kao što su zlostavljanje i izolacija.

Kada se govori o pojavnim oblicima nasilja, možemo razlikovati fizičko, psihičko, seksualno, financijsko ili materijalno zlostavljanje i zanemarivanje, a u literaturi se spominje i duhovno zlostavljanje koje uključuje korištenje vjere i duhovnosti starije osobe u smislu iskorištavanja, manipuliranja i kontroliranja starije osobe, ismijavanja

njihovih vjerovanja, nepoštivanje njihove duhovnosti u smislu ponašanja i uopće tradicije (Rusac, 2006). *Fizičko nasilje* se odnosi na namjerno izazivanje boli ili ozljede koja rezultira fizičkom ozljedom ili duševnom boli. Može uključivati: udaranje, spaljivanje, guranje i naguravanje, šamaranje, podmetanje noge, pljuvanje, prisiljavanje starije osobe da ostane u krevetu ili stolici, prisiljavanje da ostane u sobi i zaključavanje, uskraćivanje lijekova ili pretjerano davanje lijekova i ograničavanje slobode (Rusac, 2006). *Psihičko (i emocionalno) nasilje* odnosi se na bilo koje verbalno i neverbalno postupanje koje smanjuje samopoštovanje i dignitet starijih osoba, a uključuje pokušaje dehumanizacije i podcjenjivanje starijih osoba. Može uključivati: prijetnje o korištenju nasilja, prijetnje da će ih napustiti i ostaviti same, namjerno zastrašivanje npr. da neće dobiti hranu ili skrb za njihove potrebe, laganje, ruganje, nazivanje pogrđnim imenima, nedopuštanje provjeravanja tvrdnji o njihovu zlostavljanju, socijalno izoliranje i zabranjivanje posjeta, uskraćivanje informacija na koje imaju pravo, ponižavanje starijih osoba zbog načina njihova govora, namjerno i pogrešno interpretiranje njihovih tradicija, nepoštivanje, ignoriranje i pretjerano kritiziranje, naređivanje, konstantno nametanje pitanja smrti i namjerni razgovor o tome, postupanje sa starijim osobama kao da su djeca ili sluge i slično (Rusac, 2006). *Financijsko nasilje* obuhvaća novčane manipulacije ili iskorištavanje, a uključuje prijekove, krivotvorenje, ucjene, zloporabu. Odnosi se na korištenje novca ili vlasništva starije osobe na nepošten način ili korištenje imovine starije osobe za vlastitu dobrobit. Financijsko nasilje uključuje: krađu novca starije osobe, mirovine ili druge imovine, prodaju njihovih kuća ili vlasništva bez njihova pristanka, zloporabu punomoći, naplaćivanje viših cijena za stvari koje se kupe starijoj osobi, nedopuštanje starijoj osobi da iseli naprimjer u dom kako bi mogli i dalje imati uvida u mirovine, nevraćanje novaca nakon što su ga posudili od starije osobe, otvaranje njihove pošte, mijenjanje oporuke, potpisivanje dokumenata umjesto njih, dijeljenje njihove kuće bez naknade troškova, odbijanje mogućnosti da se sele iz kuće (Rusac, 2006). *Seksualno zlostavljanje* obuhvaća različite oblike seksualnog ponašanja, iskorištavanja i uznemiravanja (seksualno maltretiranje, napadanje i sramoćenje) bez njihove volje i pristanka. Uključuje neželjeno doticanje (stariji često nisu sposobni izraziti svoje negodovanje), sve vrste seksualnog napada poput silovanja, sodomije, razgolićavanja i fotografiranja (Rusac, 2006). *Zanemarivanje* (nebriga) se odnosi na namjerno ili nenamjerno nepružanje osnovnih uvjeta za život i potrebne njege (Rusac, 2006). U posljednje vrijeme sve češće se u klasifikacijama pojavnih oblika nasilja nad starijima javlja i samo-zanemarivanje (NCEA, 1998., prema Ajduković, Rusac i Ograsta, 2008). Iako je riječ o javnozdravstvenom problemu, nije opravdano samo-zanemarivanje uvesti u klasifikaciju nasilja nad starijima, jer se nasilje odnosi ponajprije na ponašanje drugih koji zloupotrebljavaju moć. No ono spada u područje zanemarivanja starije osobe u socijalno, zdravstveno i psihološki zaštitnoj potrebi za što u prvom redu ima obvezu brinuti obitelj osobe (osim u nekim zakonom određenim slučajevima kao što

je oduzimanje roditeljskog prava zbog zanemarivanja djece), a onda i sustav socijalne skrbi.

U 90% slučajeva počinitelji nasilja su članovi obitelji, a u dvije trećine slučajeva supružnici ili starija djeca (Vida et al, 2002., prema Rusac, 2006). Ajduković (2003) navodi da su u većini slučajeva počinitelji nasilja prema starijima žene (kćerke i snahe) koje dnevno skrbe o njima, a McCreadie, (1996) navodi da su najčešći počinitelji fizičkog zlostavljanja muške osobe, a počinitelji psihičkog zlostavljanja najčešće osobe ženskog spola (prema Rusac, 2006). Rezultati više različitih istraživanja pokazuju da postoje različiti faktori koji pridonose nasilju nad starijima kao što su kognitivno oštećenje, njegovateljski stres, funkcionalna nesposobnost, ovisnosti, psihopatologija zlostavljača, siromaštvo, slaba socijalna mreža itd. (Jorgest et al, 2000.; Lachs et al, 1997., prema Wyndt, 2004.;Vida et al, 2002.; prema Rusac, 2006). Nadalje, istraživači su zaključili da nasilje predstavlja i značajan „interpersonalni stres“ koji se može smatrati dodatnim rizikom za smrt, jer je istraživanje koje je provedeno u SAD-u u trajanju od devet godina na uzorku od 2 812 starijih osoba, među kojima su identificirani oni koji su doživjeli zlostavljanje i/ili zanemarivanje, to utvrdilo. Rezultati su pokazali da je u grupi ispitanika u kojoj nije bilo zlostavljanja, 40% ispitanika još bilo živo, dok je u grupi u kojoj su stariji bili izloženi zlostavljanju, svega je 9% bilo živih (Abuse of Elderly, 2002). Prema dosadašnjim istraživanjima velike su razlike u izloženosti nasilju u obitelji. McDonald i Collins (2000) navode da se u pojedinim istraživanjima postotak zlostavljanih starijih u Australiji kreće od 1% do 4%, da ih je u Sjedinjenim Američkim Državama i Kanadi oko 5%, u Finskoj i Švedskoj 17%, a u Francuskoj 20%. Ovdje je bitno naglasiti da su ovako velike razlike u izloženosti nasilju prisutne velikim djelom zbog neujednačenih definicija zanemarivanja i zlostavljanja starijih osoba, ali i različitih metodologija prikupljanja podataka. Iako uglavnom prevladavaju suprotna mišljenja, bitno je spomenuti da neka istraživanja pokazuju da su i zlostavljači ovisni o starijoj osobi te da osjećaj nemoći kod zlostavljača zapravo često vodi lošem postupanju (McDonald, Collins, 2000). Može se zaključiti da je ovaj društveni problem još uvijek nedovoljno istražen i ostalo je mnogo prostora za suzbijanje i prevenciju nasilja nad starijima.

Zakoni koji tretiraju pitanje nasilja u BiH

Nasilje je problematika o kojoj se sve više govori, ali je nažalost još uvijek nedovoljno istraženo i nedovoljno je programa za prevenciju i suzbijanja nasilja u BiH. Brojni su zakoni koji tretiraju pitanje nasilja, ali je primjena u praksi jako loša i dokazuje da je potrebno još puno rada kako bi došlo do pozitivnih promjena. Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji (22/05) u članku 6 navodi da nasilje u obitelji postoji ukoliko postoje osnovane sumnje da su učinjene radnje kojim član porodice nanosi fizičku, psihičku

ili seksualnu bol ili patnju i/ili ekonomsku štetu, kao i prijetnje koje izazivaju strah od fizičkog, psihičkog ili seksualnog nasilja i/ili ekonomske štete kod drugog člana porodice. Kazneni zakon FBiH (36/03) nasilničko ponašanje u obitelji opisuje kao čin kada: "član obitelji nasiljem, zlostavljanjem ili osobito drskim ponašanjem dovede drugog člana obitelji u ponižavajući položaj". Nadalje, Zakon o jednakopravnosti spolova u BiH (16/03) tretira pitanje nasilja kao svako djelovanje kojim se nanosi ili može biti nanijeta fizička, psihička, seksualna ili ekonomska šteta ili patnja, kao i prijetnja takvim djelovanjem koje sputavaju osobu ili grupu osoba da uživa u svojim ljudskim pravima i slobodama u javnoj i privatnoj sferi života. Svaki od spomenutih zakona, kao i obiteljski zakon, navode da je obavezno prijaviti nasilje i da se u slučaju nasilja zahtijeva hitnost postupka. Kazneni zakon FBiH (36/03) u članak 222 nasilje u obitelji i članak 345. stavak 4 koji navodi djelatnike (doktor medicine, doktor stomatologije, zdravstveni djelatnik, psiholog, javni bilježnik, djelatnik socijalnih usluga) koji su obvezni prijaviti nasilje ako je ono počinjeno djetetu ili maloljetniku, također zakon o zaštiti nasilja u obitelji (22/05) u članku 7. navodi da su nasilje obavezni prijaviti : zdravstveni i socijalni djelatnici, nastavnici i odgajatelji, medicinske, obrazovne i druge ustanove, NVO, članovi obitelji i svaki građanin., dok se u članku 9. i 10. navode vrste i svrha zaštitnih mjera. Obiteljski zakon FBiH (35/05) u članku 380. stavak 3. kaže da su sve fizičke i pravne osobe dužne odmah po saznanju za nasilničko ponašanje obavijestiti mjerodavnu policiju. Iz osnovnih odredaba Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji RH (Narodne novine, broj 116/03) osobito se naglašava obveza prijavljivanja nasilja u obitelji te da su zdravstveni djelatnici, djelatnici socijalne skrbi, psiholozi, socijalni radnici, socijalni pedagozi i djelatnici odgojno-obrazovnih ustanova dužni prijaviti policiji ili nadležnom općinskom državnom odvjetništvu počinjenje nasilja u obitelji za koje su saznali u obavljanju svoje dužnosti. Osobe koje ne postupaju u skladu sa zadanim obvezama čine prekršaj. Državna tijela obuhvaćena ovim Protokolom dužna su odmah poduzeti mjere potrebne za osiguranje ustroja, organiziranosti, opremljenosti i dovoljnog broja specijaliziranih stručnjaka koji se u njihovom djelokrugu bave problematikom nasilja u obitelji, uz dostatno osiguravanje sredstava u Državnom proračunu od strane resornih ministarstava. Primjereno postupanje vezano uz problematiku nasilja u obitelji zahtijeva suradnju svih državnih tijela, budući da se prepuštanje tereta odgovornosti i postupanja samo jednom čimbeniku (primjerice, samo školi, policijskoj postaji ili centru za socijalnu skrb) u znatnom broju slučajeva može definirati dugoročno potpuno neučinkovitim, stoga je navedena suradnja preduvjet sveobuhvatne i kvalitetne zaštite članova obitelji.

(Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji. <http://www.mspm.hr/UserDocsImages/djeca%20i%20obitelj/Protokol-o-postupanju-u-slucaju-nasilja-u-obitelji.pdf>).

Zaključak

Na temelju pregleda literature o nasilju vidljivo je da se sve veći broj autora bavi ovom problematikom, ali je jasno da je ovo još uvijek nedovoljno istraženo područje, jer postoje velike razlike u definiranju nasilja. Prema većini autora važan element nasilja predstavlja namjera da se nanese šteta, ali ovakav pristup stvara i brojne teškoće, jer su namjere nedostupne drugima i nemoguće je o namjerama s pouzdanošću zaključivati, pa je prema tome teško i zaključivati o tome što je nasilje, a što nije. Određeni problem predstavljaju različite kulturne, društvene i političke norme, jer različita društva istu pojavu svugdje ne definiraju ali i ne kvalificiraju jednako, odnosno ono što je u jednom društvu nasilje u drugom je normalna društvena pojava. Bez obzira je li riječ o nasilju općenito ili o pojedinom području nasilja, kao što je nasilje u partnerskim vezama i nasilje nad starijim osobama, dobiveni podaci variraju ovisno o društvenom kontekstu i o korištenoj metodologiji, kao i o tome koji su čimbenici rizika za nasilno ponašanje razmatrani. Isto tako, očito je da postoje određeni oblici zlostavljanja koji još uvijek nisu takvima definirani i kvalificirani pa je to jedan od ciljeva koje što prije treba ostvariti. Iz pregleda literature, rezultata istraživanja i prakse stručnjaka sa širokog psihosocijalnog područja djelovanja, vidi se da je potrebno utvrditi primjerenije definicije posebnih područja nasilja i zlostavljanja, a vjerojatno i samog fenomena nasilja i jedinstvenu metodologiju i kriterije za određenje nasilja.

U ovim promišljanjima svakako treba uzeti u obzir potencijalnu i aktualnu žrtvu i njezin doživljaj nasilja, odnosno zlostavljanja. Ovisno o tome kako ona doživljava određeno ponašanje prema sebi ono će imati ili neće imati karakteristike nasilja i to bez obzira na norme određenog društva ili kulture. U tom slučaju izostaju posljedice nasilja koje su vidljive ili u okolini prisutne. Okolina, naprimjer, može početi izbjegavati, pa čak i zazirati od nekoga zbog glasina koje je nasilnik u vezi s njim širio u društvenu okolinu, ali osoba je usmjerena na posve druge sadržaje koje s okolinom ne dijeli, ima lojalni dio socijalne mreže s kojim je čvrsto povezana, doživljava nasilnika kao specifičnu, teškim problemima opterećenu, nesretnu osobu kojoj treba pomoći da se oslobodi svojih problema, promijeni svoju „lošu narav“, kako ne bi loše završila, neće uopće imati doživljaj agresije, nasilja, zlostavljanja u standardnom smislu ili će njegove posljedice osjetiti puno kasnije nego što se ono počelo događati pa onda i spoznaju da je uopće postojalo. Moguće je čak da osoba na koju je neki oblik nasilja usmjeren doživi to kao korektiv nekog svoga ponašanja ili čak kao poticaj za određene pozitivne aktivnosti pa pod njegovim djelovanjem postigne određeni osobni napredak, provede korisne akcije za sebe ili okolinu i doživi promociju umjesto izolacije, poruge, sažaljevanja. Iz tog rakursa promatrano, neko ponašanje će postati nasiljem tek kada osoba na koju je ono usmjereno ili netko drugi od aktera to tako i doživi. U tom slučaju je moguće govoriti o aktualnom nasilju, odgođenom nasilju i ispraznom ili čak korisnom nasilju. U slučaju

ovakvog načina gledanja na nasilje u kojemu je objekt nasilja kriterij, svakako se javljaju i dodatni elementi procjene nasilničkog ponašanja kao što su to već apostrofirani sustav vrijednosti sredine i/ili potencijalne žrtve, mentalne sposobnosti pa i prag tolerancije na nasilje osobe na koju je ono usmjereno. Time se u pojavu nasilja uključuju različite osobne dimenzije potencijalne žrtve kao što je lokus kontrole, naprimjer. U svakom slučaju, ukoliko osoba na koju je određeno ponašanje usmjereno to ne doživi nasiljem ili nema nikakvih negativnih posljedica teško je govoriti o stvarnom nasilju. No nasilje usmjereno na osobu koja ga tako ne doživi može biti takvim doživljeno pa čak i proizvesti ozbiljne posljedice na užu okolinu pojedinca, partnera, osobito djecu, i obitelj porijekla. Ovako promatrano svako ono ponašanje kojim se namjerno ili nenamjerno nanosi šteta nekoj osobi ili skupini prema kojoj je usmjereno ali i njenim/njihovim bližnjima, neposredno tijekom takvog djelovanja ili naknadno, a takvim ga je doživio bilo tko od aktera.

Literatura

- Abuse of elderly (2002). U: Krug E., Dahlberg, L., Mercy J. A., Zwi A. B. i Lozano R. (eds.); *World Report on Violence and Health*, Geneva: WHO Press.
- Ajduković, M. (2003). Nasilje u obitelji. U: Puljiz V, Bouillet, D, ur. *Nacionalna obiteljska politika*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži. str. 239-75.
- Ajduković, M., Rusac, S., Ogresta, J. (2008). Izloženost starijih osoba nasilju u obitelji. *Revija za socijalnu politiku*. 1, 3-22.
- Ajduković, D., Löw, A., Sušac, N. (2011). Rodne razlike i prediktori partnerskog nasilja u mladenačkim vezama. *Ljetopis socijalnog rada*. 18(3), 527-553.
- Archer, J. (2000). Sex differences in aggression between heterosexual partners: A metaanalytic review. *Psychological Bulletin*, 126 (5), 651-680.
- Aronson, E., Wilson, T. D., & Akert, R. M. (2002). *Social psychology*. New Jersey: Prentice Hall, Upper Saddle River.
- Balić, S., Divanović, D., Ricijaš, N. (2001). Nasilje i ubojstva među intimnim partnerima. *Kriminologija i socijalna integracija*. 9(1-2), 71-84 .
- Bandura, A. & Walters, R. H. (1963). *Social learning and personality development*. New York: Holt, Rinehart & Winst
- Bandura, A. (1982). Self-efficacy mechanism in human agency. *American Psychologist*, 37(2), 122-147.
- Berkowitz, L. (1962). *Aggression - a social psychological analysis*. New York: McGraw-Hill.
- Bilić, V. (1999). Agresivnost u suvremenoj školskoj svakidašnjici. U: Vrgoč, H, ur. *Agresivnost (nasilje) u školi*. Zagreb, Hrvatski pedagoško-književni zbor, 43-53.
- Blažeka Kokorić, S. (2005). *Povezanost iskustava u primarnoj obitelji s obilježjima partnerskih odnosa*, Doktorska disertacija, Filozofski fakultet, Zagreb.
- Bronfenbrenner, U. (2005). *Making human beings human: Bioecological perspectives on human development*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Cifrić Ivan (2000). *Moderno društvo i svjetski etos. Perspektive čovjekova nasljeđa*. Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo, Zavod za sociologiju FF-a.
- Čudina – Obradović, M., Obradović, J. (2006). *Psihologija obitelji i braka*. Zagreb: Golden Marketing - Tehnička knjiga.

- Dankić, K., Mušković, T., Žakula Desnica, Ž. (2004). *Informacija o rezultatima istraživanja o nasilju među školskom djecom u gradu Rijeci*. (www.rijeka.hr/fgs.axd?id=13128) Pristupljeno 24. 9. 2016.
- Deklaracija UN-a (1993). *Deklaracija UN-a o eliminaciji nasilja nad ženama*. Ujedinjeni narodi, Generalna skupština, Rezolucija 48/100.
- Dodge, K. A. (1986). *Social Information-Processing Bases of Aggressive Behavior in Children*. Minnesota Symposium of Child Psychology 17.
- Dollard J., Doob, L., Miller, N., Mowrer O., & Sears, R. (1939). *Frustration and aggression*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Državna strategija za borbu protiv nasilja nad djecom (2007). Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Vijeće za djecu BiH. Sarajevo.
- Festinger, L. (1957). *A theory of cognitive dissonance*. Evanston, IL: Row, Peterson.
- Freud, S. (1969). *Psihopatologija svakodnevnog života*. Beograd: Matica srpska.
- From, E. (1984). *Anatomija ljudske destruktivnosti*. Zagreb, Beograd: Naprijed, Nolit.
- Gašić-Pavišić, S. (2004). Mere i programi za prevenciju nasilja u školi. *Zbornik instituta za pedagoška istraživanja*, 36, 168-188.
- Hacker, F. (1971). *Aggression - Die Brutalisierung der modernen Welt*, Beč: Molden.
- Hodžić, A. (2007). *Nasilje ne prolazi samo od sebe: Izvještaj o istraživanju rodno uvjetovanog nasilja u adolescentskim vezama u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: CESI.
- Huesman, R. L. (1988). An Information Processing Model for the Development of Aggression. *Aggressive Behavior*, 14, pp.13-24.
- Janković, J. (2008). *Obitelj u fokusu*. Zagreb: Etcetera.
- Johnson, M. P. (1995). Patriarchal terrorism and common couple violence: Two forms of violence against women. *Journal of Marriage and the Family*, 57, 283–294
- Kazneni zakon Federacije Bosne i Hercegovine. „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“ br. 36/3. (http://tuzilastvobih.gov.ba/files/docs/zakoni/Krivicni_zakon_FBiH_36_03_bos.pdf -kazneni zakon fbih (36/03) .
- Kelly J. B, Johnson M. P. (2008). Differentiations among types of intimate partner violence: research update and implications for interventions. *Family Court Review*; 46: 476 -99.
- Lorenz, K. (2004). *Takozvano zlo*. Zagreb: Algoritam.
- Lorenz, K. (1966). *On Aggression*. New York: Harcourt.

- Mamula, M., Ručević, S., Vukmanić, M., Zvizdić, M. (2013). *Nasilje prepoznaj i spriječi (proživljeno iskustvo žena u teoriji i praksi)*. Sarajevo: Udruženje Žene ženama.
- Marcus, R. F. (2007). *Aggression and violence in adolescence*. New York: Cambridge University Press.
- McDonald, L. i Collins A. (2000). *Abuse and neglect of older adults: A discussion paper*. Ottawa: Family Violence Prevention Unit, Health Canada.
- Milašin, A., Vranić, T. i Buljubašić Kuzmanović, V. (2009). Ispitivanje učestalosti verbalne agresije kod djece i mladeži. *Život i škola*, 22(2), 116-141.
- Nedimović, T., Biro, M. (2011). Faktori rizika za pojavu vršnjačkog nasilja u osnovnim školama. *Primenjena psihologija*, 4, 229-244.
- Obiteljski zakon Federacije Bosne i Hercegovine. „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“ br. 35/5 (<http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/zakoni/2005/zakoni/25hrv.pdf>) obiteljski zakon fbih (35/05).
- Pekinška deklaracija (1995). Sarajevo: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Agencija za ravnopravnost spolove (2008).
- Popadić, D. (2009). *Nasilje u školama*. Beograd: Institut za psihologiju, UNICEF.
- Protokol o postupanju u slučaju nasilja u Obitelji. Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti. (<http://www.mspm.hr/UserDocsImages/djeca%20i%20obitelj/Protokol-o-postupanju-u-slucaju-nasilja-u-obitelji.pdf>) Pristupljeno 5. 10. 2016.
- Rusac, S. (2006). Nasilje nad starijim osobama. *Ljetopis socijalnog rada*. 13 (2), 331-346.
- Rusac, S., Čizmin, A. (2011). Nasilje nad starijim osobama u ustanovama. *Medica Jadertina* 41(1-2), 51-58.
- Sesar, K., Dodaj, A. (2014). Čimbenici rizika za nasilje u partnerskim vezama. *Socijalna psihijatrija*. 42(3), 162-171.
- World Health Organization (2002). *World report on violence and health*. World Health Organization. Geneva.
- World Health Organization (2010). *Violence prevention: the evidence*.
- Zakon o zaštiti nasilja u obitelji. „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“ br. 22/05 (<http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/zakoni/2005/zakoni/11bos.htm>) zakon o zaštiti nasilja u obitelji (22/05)) Pristupljeno 8. 9. 2016.
- Zakon o jednakosti spolova u Bosni i Hercegovini. Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 22. (<http://sllist.ba/glasnik/2010/broj32/broj.htm>) Zakon o jednakopravnosti spolova u BiH (16/03)). Pristupljeno 12. 10. 2016.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH, *Službene novine Federacije BiH*, broj 20/13 (07. 09. 2014).

Zečević, I. (2010). *Priručnik – program prevencije vršnjačkog nasilja u školama*. Banja Luka.

Žužul, M. (1989). Agresivno ponašanje. *Penološke teme*, Zagreb, 1; 123 - 144.

Žarković Palijan, T. (2004). *Značajke osobnosti alkoholičara počinitelja i nepočinitelja kaznih djela*, doktorska disertacija, Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.